

УДК 343.6

БУСОЛ О.Ю., доктор юридичних наук, старший науковий співробітник**МЕДІА-КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМА КРИМІНАЛІЗАЦІЇ**

Анотація. В статті доведено необхідність криміналізації та віднесення до корупційного такого злочину, як поширення завідомо недостовірної інформації на замовлення представником засобу масової інформації.

Ключові слова: корупційний злочин, засіб масової інформації, розповсюдження завідомо недостовірної інформації, проблеми криміналізації поширення завідомо недостовірної інформації.

Аннотация. В статье доказана необходимость криминализации и отнесения к коррупционному такого преступления, как распространение заведомо недостоверной информации на заказ представителем средства массовой информации.

Ключевые слова: коррупционное преступление, средство массовой информации, распространение заведомо недостоверной информации, проблемы криминализации распространения заведомо недостоверной информации.

Summary. The article proves the necessity of criminalization and referring to corruption of such crime as deliberate ordered spreading of false information by a media representative.

Keywords: corruption crime, media, deliberate spreading of false information, the problem of criminalization of deliberate spreading of false information.

Постановка проблеми. Згідно законодавства, поширення недостовірної інформації належить до загроз національній безпеці України в інформаційній сфері. Питання кримінальної відповідальності за поширення завідомо неправдивої інформації засобами масової інформації (далі – ЗМІ), зокрема так званої медіа-корупції недостатньо висвітлювалося в кримінально-правових дослідженнях. Проте, як свідчить аналіз джерел ЗМІ в Інтернеті, такі злочинні діяння мають системний характер.

На необхідності якнайшвидшої криміналізації умисного поширення недостовірної інформації ЗМІ, як на одному з необхідних заходів забезпечення консенсусу і балансу в інформаційно вразливому суспільстві, вже наголошувалося, зокрема, у роботі [1, с. 100-102]. Такий погляд, за умов потреб стабілізації вітчизняного соціуму, відносять до пріоритетних напрямів вітчизняної кримінально-правової науки [1, с. 112].

Н.Д. Когут відзначає, що найбільш необхідними в сфері правового регулювання інформаційної безпеки та правил розповсюдження інформації є, серед іншого, встановлення суб'єктів відповідальності та санкцій за конкретні правопорушення в цій сфері; встановлення чітких критеріїв інформаційної продукції, що суперечить нормам суспільної моралі та відповідальності за порушення в цій сфері. Крім того, вчений вважає, що необхідно законодавчо встановити певні критерії щодо якості інформації, яка може розповсюджуватися через Інтернет і телебачення, оскільки це публічні (загальнодоступні) мережі інформації, що накладає на них підвищений рівень відповідальності за формування суспільної моралі та життєвих устоїв суспільства [2, с. 59]. Конкретні пропозиції щодо встановлення кримінальної відповідальності за поширення представниками ЗМІ завідомо неправдивої інформації з отриманням за це неправомірної вигоди раніше вносилися (див. [3]).

Проте, деякі проблеми так званої медіа-корупції, зокрема в кримінологічному аспекті, не розглянуто. Відсутнє поняття такого явища як медіа-корупція і в законодавстві України.

Метою статті є визначення та віднесення до кримінального такого злочину, як “медіа-корупція”.

Виклад основного матеріалу. Стаття 9 Закону України “Про інформацію” [4] встановлює те, що реалізація права на інформацію громадянами, юридичними особами і державою не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб. Стаття 34 Конституції України [5] гарантує право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Одночасно, згідно Основного Закону, здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров’я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Звернемо увагу на існування в Україні такого явища як медіа-корупція (“джинса”), яке полягає у тому, що ЗМІ за гроші видають комерційну та політичну рекламу під виглядом звичайного журналістського матеріалу. Для підтвердження існування цього явища слід навести думки самих працівників засобів масової інформації. Так, експерти з медіа-профспілки, Інституту масової інформації та “Телекритики” вважають, що прихована реклама, яка видається за звичайний журналістський матеріал – це злочин, який має ознаки корупції та шахрайства.

Те, що відбувається зараз в Україні і на пострадянському просторі взагалі – це продукт розпаду радянської системи – так оцінює стан з корупцією у засобах масової інформації голова правління Міжнародної громадської організації “Інтерньюз-Україна” К. Квурт (2010 р.). За словами експерта, саме тому медіа не виконують належним чином роль “четвертої влади”, яка має служити суспільству і спостерігати за іншими трьома гілками влади – законодавчою (парламент і ради різних рівнів), виконавчою (уряд, президент, адміністрації) та судовою.

Заступник редактора сайту “Телекритика” О. Довженко заявляє, що все українське телебачення на три чверті поділене між чотирма медійними групами. Власники цих чотирьох груп намагаються налагодити конструктивні стосунки з владою, відповідно намагаються їй сподобатися.

За словами головного редактора інтернет-видання “Телекритика” Н. Лігачової, яка займається моніторингом телевізійних новин, обдурювання глядачів принесло телеканалам багатомільйонні прибутки.

Голова Незалежної медіа-профспілки України С. Гузь у 2007 році прогнозував, що через “джинсу” будь-яка влада зможе взяти ЗМІ під контроль [6].

І вже у 2014 р. у звіті експертів з місії ENEMO* зазначено, що під час передвиборчої кампанії до Верховної Ради України по всій країні суттєво збільшилися випадки публікацій “джинси” та “чорного піару”. Також місія зафіксувала порушення закону “Про вибори” стосовно використання рекламних матеріалів у Харкові, Чернігові, Києві, Черкасах, Івано-Франківську. Експерти ENEMO виступили за проведення змін у законодавстві у сфері діяльності та моніторингу ЗМІ. Так, за рекомендаціями місії, в Україні слід визнати поняття “джинси” та ввести відповідальність за розповсюдження замовних матеріалів [7].

---

* ENEMO – Європейська мережа організацій зі спостереження за виборами.

“Джинса” – сленгове слово, яке використовується переважно медійною спільнотою. “Джинса” вважається грубим порушенням журналістської етики, зокрема основних принципів журналістської діяльності – принципу збалансованості та неупередженості подачі інформації.

Причини цього явища полягають, зокрема, в економічній залежності ЗМІ від власника. Для багатьох ЗМІ політична свобода є неможливою через несвободу економічну. Частка ЗМІ часто залежить від державних субсидій, щедрості спонсорів, фінансової підтримки комерційних структур, які прагнуть стати при цьому засновниками або власниками ЗМІ. Головну роль у життєдіяльності масових комунікацій виконують рекламодавці, а не суспільство. Таким чином, мова йде про комерціалізацію ЗМІ, яка спричиняє негативні наслідки: заради доходів журналісти поступаються об’єктивністю у висвітленні подій. Найпоширенішими звинуваченнями стосовно журналістів є: викривлення фактів, неперевіреної інформації, надання недостовірного коментаря фактам, “виривання” фрази з контексту і підстановка в контекст, зручний для журналіста [3, с. 362].

Як доводять вчені, засоби масової інформації та громадянське суспільство здатні відігравати моніторингову роль щодо корупції. Проте їх можливості істотно обмежені в умовах авторитарних режимів, а при збігу інтересів політичного і судового істеблішменту громадянське суспільство і ЗМІ можуть виявитися тими небагатьма каналами, за допомогою яких можна зменшити рівень корупції. Водночас учені слушно зазначають, що нерідко скандали, пов’язані з корупцією, є результатом “роздмухування” в ЗМІ “смажених фактів” [8]. Таким чином, можна зробити висновок, що застосування засобів масової інформації в цьому випадку як знаряддя здійснення влади призводить до їх криміналізації.

І тут ми згодні з твердженням вчених, які вважають, що каральні засоби протидії злочинності ніколи не можуть вичерпати своєї ролі. Каральні засоби удосконалюватимуться, пристосовуючись до нових умов життя суспільства, але не можуть зжити себе [9, с. 281].

Отже, на нашу думку, частково сприяти запобіганню вищезазначених корупційних технологій можна шляхом встановлення кримінальної відповідальності за вказані дії.

В кримінальному праві таких держав як Австрія, Албанія, Вірменія, Білорусь, Боснія і Герцеговина, Бразилія, Угорщина, Іспанія, Казахстан, Киргизстан, Литва, Латвія, Польща, Словенія, Таджикистан, Туркменістан, визнається підвищена суспільна небезпека кваліфікованих видів клевети (з використанням ЗМІ, або у публічному порядку). Відповідно, за клевету, поєднану з обвинуваченням особи у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, встановлено відповідальність у державах СНД і Балтії; з умовою заподіяння тяжких наслідків – у Англії, Угорщині, США, Швеції, інших; проти посадових осіб, у зв’язку з виконанням ними повноважень – у Болгарії, Бразилії, Франції. Разом з тим, вчені відзначають неоднозначність вирішення цієї проблеми в кримінальному законодавстві зарубіжних країн – деякі відмовилися від кримінальної відповідальності за умисне висвітлення недостовірної інформації в ЗМІ, а інші – навпаки, встановили таку відповідальність за вказані дії, визнавши злочином. Проте, єдиної підстави такої відмови чи визнання на законодавчому рівні немає [10].

Аналіз законодавства України свідчить, що за поширення недостовірної інформації передбачені цивільно-правова відповідальність, можливість відшкодування матеріальної і моральної шкоди. Верховна Рада України у 2014 р. підтримала введення відповідальності за розповсюдження клевети, в тому числі в Інтернеті. Відповідне положення у 2014 році було закріплене в Законі України “Про внесення змін до Закону України “Про судоустрій і статус суддів” та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян” від 14.01.14 р. № 3879 [11]. Згідно з цим законом,

Кримінальний кодекс України [12] (далі – КК України) був доповнений статтею 151 “Наклеп”. Наклеп автори визначили як “умисне поширення завідомо недостовірних відомостей, що ганьблять честь і гідність іншої особи”. Верховна Рада України 28 січня 2014 р. скасувала зазначений закон^{**}.

Можна погодитися з медіа-спільнотою, яка виступила проти прийняття цього Закону, що запровадження кримінальної відповідальності за наклеп – це крок до авторитаризму. Проте, на нашу думку, особливою суспільною небезпечністю характеризується поширення такої інформації, вчинене на замовлення (а це зовсім інше, оскільки це означатиме, що такі протиправні діяння були вчинені у співучасті; з корисливих мотивів). Такі протиправні діяння мають на меті неправомірне збагачення шляхом отримання коштів, цінних паперів, іншого майна або послуг, а отже, можуть вважатися корупційними; службовою особою з використанням свого службового становища, тому що в цьому випадку відбувається посягання на авторитет органів державної влади тощо. Тому ми чітко диференціюємо такий злочин як умисне поширення представником засобу масової інформації завідомо неправдивих відомостей, з отриманням за це неправомірної вигоди, від наклепу. Ні в якому разі наші пропозиції щодо криміналізації анонсованого у назві нашої статті діяння не є спробою в прихованій формі запровадити кримінальну відповідальність за наклеп.

До того ж, законодавство повинно розрізняти: 1) культурну свободу слова й 2) безкультурну свободу словесної сваволі, сприяючи першій і протидіючи другій. Ніхто не може звільнитися від відповідальності за зловживання словом, посилаючись при цьому на свободу слова [9, с. 143].

Згодні, що порушення закону з використанням одного ЗМІ неминуче призводить до шкідливих наслідків для інших ЗМІ та всього громадянського суспільства, оскільки викликає загострення протиріч між соціальними групами, недовіру до ЗМІ в суспільстві та підриває авторитет і ефективність діяльності ЗМІ [13].

Отже, дуже вірною уявляється думка, що кримінально-правовий вплив на суб’єктів, що використовують ЗМІ у протиправних цілях, не є репресивним заходом відносно ЗМІ, проте виступає заходом захисту самих ЗМІ, їх нормального функціонування та правильного сприйняття їх діяльності в соціумі [13].

Тому як професійний корупційний злочин у сфері масово-інформаційної діяльності слід розглядати отримання журналістом неправомірної вигоди за поширення неправдивої, умисно викривленої інформації, виготовлення прихованої реклами, антиреклами тощо на замовлення. Є суспільно небезпечним злочином розгортання інформаційних кампаній з метою цілеспрямованої дискредитації окремих громадян і структур, зокрема викликаних протистоянням певних суб’єктів у період їх очікувань на суспільну підтримку [3].

Хоча у вітчизняній законотворчій практиці підставами криміналізації суспільно небезпечних діянь в інформаційному суспільстві на сучасному етапі переважно стають міжнародні вимоги, об’єктивно роль національної ініціативи кримінально-правової політики в питаннях криміналізації більш значуща. Це підтверджується насамперед тим, що суспільна небезпечність діянь сприймається на внутрішньодержавному рівні, адже держава і населення держав виступають першими, хто зазнає шкоди від посягання [14, с. 247-248].

---

^{**} Газета “Голос України” від 01.02.14 р. опублікувала Закон України, яким було скасовано кримінальну відповідальність за наклеп.

Суспільна небезпечність протиправних діянь щодо умисного поширення завідомо недостовірної інформації про фізичну чи юридичну особу полягає в такому: в першу чергу шляхом вчинення таких протиправних діянь відбувається порушення права особи на отримання достовірної інформації (на життя в нормальному інформаційному суспільстві); відбувається посягання на честь і гідність фізичної чи юридичної особи, про яку було поширено неправдиву інформацію (на це в кінцевому рахунку і розраховує ЗМІ, що вчиняє такі діяння).

Щодо суспільної необхідності, то вона і обумовлена вказаною суспільною небезпечністю і соціальною значущістю інформації, яка поширюється за допомогою ЗМІ та безпосередньо впливає на життя суспільства і психіку його членів.

Використання інформаційних технологій грає величезну роль у цьому процесі в умовах тотальної світової інформатизації суспільства, тому вчинення злочину за допомогою мережі Інтернет значно підвищує суспільну небезпечність діяння. Щоб зрозуміти масштаби впливу на психіку людини інформації, достатньо навести приклад Російської Федерації, яка по суті, стала переможцем в інформаційній війні з Україною у зв'язку з загостренням міжнародних відносин цих країн після анексії Криму та підтримки бойовиків Російською владою на Донбасі.

Таким чином, криміналізація поширення представником засобу масової інформації завідомо неправдивої інформації, в тому числі з метою отримання неправомірної вигоди, є не лише цілком виправданим засобом впливу на цей процес, але і соціально необхідним кроком, що сприятиме підвищенню ступеня захисту населення від подібної інформації, а також честі та гідності фізичних і юридичних осіб, яких стосується така інформація [10].

Включення норми про кримінальну відповідальність за поширення завідомо недостовірної інформації службовою особою ЗМІ залежить від визначення основного безпосереднього об'єкта цього протиправного діяння. Унаслідок вчинення поширення такої інформації в будь-якому випадку порушується два об'єкти: 1) порядок суспільних відносин у частині отримання особою достовірної інформації та доступ особи до такої інформації й 2) порядок суспільних відносин у частині охорони честі та гідності фізичних і юридичних осіб. Проаналізувавши такі протиправні діяння, ми дійшли висновку, що в кінцевому рахунку поширення представником ЗМІ завідомо неправдивої інформації про фізичну або юридичну особу спрямоване на її дискредитацію в очах інших членів суспільства.

Хоча на перший погляд, норма про поширення завідомо недостовірної інформації на замовлення представником засобу масової інформації або замовлення йому виготовлення інформаційного продукту неправдивого змісту фактично є спеціальним видом давання чи одержання неправомірної вигоди зі спеціальною метою (у випадку вчинення такого діяння службовою особою державного чи комунального підприємства) або підкупу (у випадку вчинення такого діяння службовою особою юридичної особи приватного права). Проте, практика свідчить про неефективність уже існуючих у кримінальному законі норм та про підвищену суспільну небезпеку зазначеного діяння. Тож в санкції норми це повинно бути відображено відповідним чином.

Конвенція ООН проти корупції [16] проголошує, що кожна держава-учасниця розглядає можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочином умисного незаконного збагачення, тобто значного збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обґрунтувати. Подібні положення є і в Міжамериканській конвенції проти корупції (1996 р.) [16].

Михайленко Д. Г. небезпідставно зазначає, що Конвенція ООН проти корупції прямо наголошує на відсутності необхідності встановлювати суспільно небезпечне діяння і передбачає караність саме значного збільшення активів (наслідок), у той час коли за КК України необхідно встановити саме набуття у власність активів або передачу таких активів будь-якій іншій особі, що є діяннями. Означені невідповідності норми про незаконне збагачення за КК України зумовили можливість покладення на неї функції елемента як основного, так і завершального рубежу протидії корупції [17]. Як слушно доводить вчений, фактично ст. 368-2 КК України повноцінно застосовується лише як резервна підстава для кримінальної відповідальності за одержання (набуття) неправомірної вигоди за умови відсутності у діях корупціонера ознак іншого злочину, тобто як елемент основного рубежу. Тож запровадження відповідальності за незаконне збагачення в Україні шляхом введення конструкції складу злочину, який передбачався ст. ст. 368-1, 368-2 КК України та міститься у чинній редакції ст. 368-2 КК України, не призвело до виконання Україною ст. 20 Конвенції [17]. Поряд з випадками надмірної криміналізації (статті 364-1, 365-2, 366-1 КК України), яка тягне за собою складнощі при кримінально-правовій кваліфікації, існують випадки не визнання кримінально-караними діяннями діянь, криміналізація яких прямо передбачена відповідними міжнародними конвенціями (йдеться насамперед про окремі фінансові злочини). Перелік корупційних злочинів, визначений у ст. 45 КК України, все ще є недосконалим, оскільки суперечить ознакам корупційного правопорушення, які визначені у ст. 1 Закону України “Про запобігання корупції”. Протягом останніх років, в результаті багаторазового внесення змін до КК України, усі склади антикорупційних злочинів у цілому вдалося привести у відповідність міжнародним стандартам, зокрема стосовно об’єктивної сторони, суб’єктивної сторони і суб’єкта. Проте, у деяких випадках ще залишається певна невідповідність. Конвенційні вимоги щодо застосування кримінальних санкцій, які враховують ступінь небезпеки корупційних злочинів, виконано в Україні суперечливо. Так, ці санкції не в усіх випадках враховують ступінь небезпеки зазначених злочинів, а розміри встановлених в санкціях штрафів, громадських робіт, виправних робіт, арешту, обмеження волі, позбавлення волі не узгоджені між собою [18].

Аргументом на користь криміналізації “медіа-корупції”, окрім вищезазначеної суспільної небезпечності та недовіри існуючих кримінальних норм щодо корупційних злочинів, слугує те, що запровадження кримінальної відповідальності має велике значення для потерпілого: по перше, надає змогу встановити винних осіб, які поширюють та які замовляють неправдиві відомості, інформацію, зокрема, з застосуванням оперативно-розшукових заходів, по-друге – покарати злочинця та відновити порушені під час відповідних злочинних дій права. І, нарешті, назріла необхідність надання законодавчого визначення такому явищу, як “джинса”.

Висновки.

Виконання службовою особою засобу масової інформації замовлення фізичної або юридичної особи на виготовлення інформаційного продукту неправдивого змісту, поширення завідомо недостовірної, викривленої інформації, в тому числі, політичної або комерційної реклами, з метою умисної дискредитації іншої фізичної або юридичної особи в інтересах замовника або його посередника, з отриманням за це неправомірної вигоди, якщо це спричинило істотну шкоду об’єкту замовлення, повинно бути визнане злочином, за який може наставати кримінальна відповідальність.

З огляду на те, що відсутність статусу юридичної особи в багатьох редакцій друкованих ЗМІ ускладнює судовий захист прав шляхом пред’явлення позову до конкретного суб’єкта, який би був належним відповідачем, суб’єктами даного злочину доцільно визначити автора та особу, відповідальну в ЗМІ за випуск інформаційних матеріалів.

Пропонуємо визначати поняття “медіа-корупція” як умисне виготовлення та поширення автором та особою, відповідальною в засобі масової інформації за випуск інформаційних матеріалів, в офіційних друкованих виданнях, в мережі Інтернет завідомо неправдивої, викривленої інформації, виготовлення прихованої політичної або комерційної реклами, антиреклами на замовлення, з метою дискредитації іншої фізичної або юридичної особи в інтересах замовника або його посередника, з отриманням за це неправомірної вигоди.

Використана література

1. Савінова Н.А. Умисне поширення недостовірної інформації ЗМІ : аргументи на користь потреби криміналізації // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2014. – № 2(3). – С. 100-112.
2. Когут Н.Д. Розповсюдження інформації в сучасному суспільстві // Інформація і право. – 2014. – № 3(12). – Ст. 56-60.
3. Бусол О.Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії : автореф. дис. на здобуття наук ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08. “Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право” / Олена Юрїївна Бусол ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2015. – 36 с. – С. 25.
4. Про інформацію : Закон України від 02.10.92 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 48. – Ст. 650.
5. Конституція України : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
6. Медіа-корупція. – Режим доступу : <http://4vlada.com/investigations/4219>
7. Україні варто запровадити відповідальність за “джинсу” – ENEMO. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2014/11/23/7045168>
8. Быстрова А., Сильвесторс М. Феномен коррупции : некоторые исследовательские подходы. – Режим доступу : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/Article/bustr_fenkorr.php
9. Костенко О.М. Культура і закон у протидії злу / О.М. Костенко. – К. : Атіка, 2008. – 352 с.
10. Данильченко О.О. Криміналізація умисного висвітлення недостовірної інформації в ЗМІ. – Режим доступу : http://sej.org.ua/2_2015/50.pdf.
11. Про внесення змін до Закону України “Про судоустрій і статус суддів” та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян : Закон України від 14.01.14 р. № 3879. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=49483
12. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.01 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
13. Куц А.В. Кримінально-правовий аспект відповідальності засобів масової інформації в умовах формування громадянського суспільства : зб. матеріалів міжнар. науков.-практ. конф. [“Актуальні проблеми кримінального права та криминології у світлі реформування кримінальної юстиції”], (22 травня 2015 р.). – С. 298.
14. Савінова Н.А. Кримінально-правова політика забезпечення інформаційного суспільства в Україні : дис. на здобуття наук ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08. “Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право” / Наталія Андрїївна Савінова. – Львів, 2013. – 510 с.

15. Конвенція Організації Об’єднаних Націй проти корупції : Міжнародний документ від 31 жовтня 2003 р. (ратифікована із заявами Законом України від 18.10.06 р. № 251-V) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2007. – № 49. – Ст. 2048.

16. Міжамериканська конвенція проти корупції : Міжнародний документ від 29 березня 1996 р. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_089

17. Михайленко Д.Г. Співвідношення норми про незаконне збагачення та положень кримінально-правової доктрини України : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. [“Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції”], (Харків, 22 травня 2015 р.). – С. 51-53.

18. Хмара О., Волошина А. Антикорупційна політика в Україні : доповідь від платформи громадянського суспільства (Брюссель, 11 лютого 2016 р., 2-е засідання). – Режим доступу : [//www.prostir.ua/wp-content/uploads/2016/02/%D0%A1SP-UA-AntiCorruption-Report_ukr.pdf](http://www.prostir.ua/wp-content/uploads/2016/02/%D0%A1SP-UA-AntiCorruption-Report_ukr.pdf)

~~~~~ * * * ~~~~~